

Marijan
Kramberger

Kako eksistira slovenska književnost

Naj najprej pojasnim izraz »eksistira«. Z njim hočem povedati, da nas v tem sestavku ne bodo zanimali samo duhovni sadovi naše literature, temveč tudi socialni mehanizem in materialna sredstva, s pomočjo katerih jih dosega. Zaobjeti hočemo s pogledom tako rekoč spomenik in podstavek hkrati in razmišljati o nujnem medsebojnem razmerju v celoti, na kratko imenovani slovenska književnost.

Gre za nekak zagovor žabje perspektive ali, če kdo hoče, zaradi mene lahko tudi zgodovinskega materializma, ki je verjetno slejkoprej dovolj vznemirljiv pogled na svet.

* * *

Slovenska književnost: leposlovje, sekundarna literatura o tem leposlovju in umetnosti na splošno, del filozofije, esej ter nekateri tipi splošne publicistike, vse to je, materialno rečeno, nekaj desetnih knjig in kakšnih pet kompletov periodike na leto kot jedro, okrog katerega se seveda nabere še precej več efemernega prateža. Znano je, da je v vsebinskem pogledu osrednja in reprezentativna socialna ideja, pa tudi moralni in spiritualni živec celotne tako definirane proizvodnje oziroma ustvarjalnosti, če izznamemo iz nje nekaj trdovratnih, vendar pa popolnoma užuganih, nemočnih in neznačilnih izjem (kot je recimo pisec tega članka), da je plebiscitarno enoten skupni imenovalec družbene misli slovenske književnosti predstava in zahteva po dejanski enakosti med ljudmi — ne glede na različno konkretno vsebino zahtevane enakosti. Zanimivo pa je, da se sama shema v funkcioniranju naše literature NE ravna po tej njeni zahtevi oziroma da je slovenska literatura glede na svoj materialni obstoj precej »bolj enaka« od marsikaterih druge človeške stvari.

Kako pravzaprav pride iz leta v leto do omenjenih nekaj desetnih knjig in do petih kompletov periodike, od kod se — gospodarsko — vzamejo? Le v manjši meri iz sredstev, dobljenih s prodajo na tržišču, precej bolj pa iz dveh povsem drugačnih virov. Po eni strani se vanje po volji vodstev založniških podjetij preliva izkupiček, dosežen v drugih založniških (in sorodnih oziroma pridruženih?) dejavnostih, torej denar, ki bi ga ta druga založniška dejavnost po normalnih merilih vsekakor smela, verjetno pa tudi hotela terjati zase; kar še vedno manjka, pa primakne slovenski književnosti prek posebnega sklada republiški proračun, ki pobere ta denar od vsega, zainteresiranega in nezainteresiranega prebivalstva bolj ali manj enakomerno, in sicer v najboljšem primeru kvečjemu z njegovim zelo indirektnim pristankom in privolitvijo. Neposredno izvršno funkcijo imajo pri obeh tipih finančnih transakcij največkrat književniki sami, ki skoraj praviloma zasedajo o tem odločajoče položaje; na take položaje pa jih postavlja ter jih oskrbuje z zanje potrebno avtoriteto naše politično vodstvo. Očitno je zelo malo možnosti, da bi se v tem procesu kakorkoli vtihotapila resnična, slehernega suma manipulacije osvobojena enakost; gre, v marksističnem jeziku

povedano, za bolj ali pa tudi precej manj »prostovoljno«, za bolj ali manj prepričljivo ideologizirano odtujevanje presežne vrednosti v korist slovenske literature.

* * *

Opisani čudni prepad med besedami in dejanji bi se na videz dal izkoristiti za zelo efektno retorično ekshibicijo. Človek bi postrojil korifeje slovenske književne misli, od Vidmarja do Pirjevca in mladih rogoviležev, v zaloteno in klavno četico, se postavil pred njimi v pozo samozvanega kaplarja samozvane moralne vojske ter jih podvrgel neusmiljeno sočni in jedki manevrski kritiki po načelu »Hic Rhodus, hic salta!« — v veliko zabavo občinstva, ki bi verjetno kar s sedežev skakalo ob njej, posebno še, kadar bi bil na vrsti nasprotni tabor.

Samo na žalost bi bil tudi kaplar brez puške in bos. Pričujoči članek namreč ne eksistira prav nič drugače kot vsa druga slovenska književnost, katere sestavni del je in ostane, naj bi se še tako krvavo norčeval iz nje. V vsako posamezno črko stavka, ki ga pravkar pišem, v vsako njegovo vejico, vprašaj ali klicaj, v vsak presledek med besedami, na začetku ali na koncu odstavka, je skupaj s svincem ulito tudi zame po najugodnejšem računu še vedno dobrih pet starih dinarjev iz žepa drugih ljudi. Iz kakšne prav imenitne besede z desetimi črkami, recimo iz te, ki jo bom zdajle zapisal: »imenitnost«, jih gleda že petdeset (s pripadajočima narekovajema, vejico in presledkom pa še precej več); razmeroma kratek stavek požre tistega tragičnega reveža iz Zenice, čigar podoba krasi naše nove desetake, pričujoča stran revije je po enakem računu veljala — večinoma ljudi, ki jih ta revija prav nič ne zanima, saj po vsej verjetnosti še nikoli slišali niso zanj — malone dvajset tisoč in natis vsega eseja približno šestdeset tisoč starih dinarjev. Šestdeset tisoč starih dinarjev nekomu odvzeti zgolj zato, da bi ta drobna stvarca lahko ugledala beli dan — in kje so tu šele moji veliki teksti! Navsezadnje se samo od manjšega dela sredstev, na ta način zbranih zame, za silo že kar zadovoljivo preživljam, da o duhovnem salu, ki se mi pri tem nabira, o možnosti samoljubnega občutka večvrednosti in podobnih inkomenzurabilijah niti ne govorim. Ne, tudi če bi še tako akrobatsko »reflektiral« svoje ali pa tuja stališča, tudi če bi bil v besedah še tako brezobzirno radikalen do drugih in do sebe, svojega v temelju elitarnega načina bivanja ne bi presegel, kot ga ne morejo preseči drugi slovenski pisci. To bi bil tudi moj, to je naš skupni, neodmisljivi Rhodus.

* * *

Vprašajmo zgodovino, biologijo, matematično teorijo ali pa zdravo pamet, odgovor bo vselej, da leži dejanska enakost ljudi lep kos hoda daleč v utopiji oziroma vsaj docela na robu praktično relativne verjetnosti. A s tem se razprava o njej še ni končala, s tem se je šele prav začela. Če bi bila namreč ideja o enakosti res popolnoma brez stvarnega korelata, kot naj bi bilo na prvi pogled treba sklepati glede na gornjo razsodbo, potem bi ostalo nerazumljivo, zakaj jo toliko pametnih ljudi tako dolgo zagovarja in osebno z njenim zagovarjanjem tako odlično uspeva — po kakšnih skriv-

nostnih kanalih se deklarativni egalitarizem spreminja tako rekoč v najboljšo, če ne celo edino legitimacijo za sprejem v sodobne elite.

Seveda je v vsem skupaj mogoče videti tudi tipično perverznost zgodovine ali pravično kazen za neumnost našega novega veka, vendar bi, če bi ostali samo pri tem, po mojem mnenju bistveno spregledali. Ideja o enakosti, uresničljiva ali neuresničljiva, se je namreč v najrazličnejših revolucionarnih in »kariérističnih« vsebinskih različicah vedno znova izkazala kot bič, ki huje kot vsak drug nažene ljudi k mrzlični dejavnosti, k naporom, iznajdljivosti in tveganju prav do roba biološkega obstanka, skratka, kot najbolj fantastičen doping, kar ga poznamo za živalsko vrsto *Homo sapiens* L. Od materialnih, socialnih in moralnih plodov tega naravnost ubijalskega stimulansa imamo velikanske, skorajda neizmerne koristi prav vsi, ki ta hip živimo — čeprav, kot rečeno, še zdaleč ne vsi enako; pa vendarle vsi. Potrošno obilje, socialna varnost, (načelna) enakost šans, vse to so stvari, ki so bile še pred dvesto leti praktično nezamisljive in ki bi jih bilo človeštvo zelo verjetno doseglo šele po dolgih stoletjih in tisočletjih ali pa sploh nikoli ne, ko ga ne bi bila priganjala ta imperativna in neizprosna fata morgana, močnejša od vsake puške ali infarkta.

S tem pa smo že opredelili, od kod dejavnosti, ki jo dandanes označujemo in prakticiramo kot književnost, v novem veku vloga, pomen in pravice, kot jih ni več uživala menda že od napol mitične magično-orfejske davnine naprej. Literatura je bila tako rekoč po naravi predestinirana za enega od ključnih oblikovalcev in čuvarjev omenjene fate morgane, in z izpolnjevanjem te svoje nezavedno manipulativne naloge si je pridobila nemajhen del zaslug za resničen napredek, ki je ljudem kot neiskan, morda celo kot podcenjevan in zavračan postranski dobiček padel v naročje, ko so iskali nekaj, česar ni. Od tod »književnikom« status nove, relativno samostojne in enakovredne sub-elite (v prvi vrsti seveda duhovno, če treba, pa tudi materialno privilegirane subelite) poleg tradicionalnih gospodarskih, političnih in drugih elit.

Vse to še posebej velja za slovensko literaturo, saj je zaradi znanih posebnih okoliščin celo bolj ekskluzivna kot druge že od vsega začetka, predvsem institucija religije enakosti med ljudmi. Res je sicer: kar se podrobnejše vsebine predstave o enakosti tiče, obstaja danes v njej vrsta med seboj (in s politiko) skreganih sekt ter svetih pisem (je to morda že začetek razkroja?); toda na njihovem bazičnem soglasju in na skupnem temelju njihove materialne eksistence ta okoliščina za zdaj še ničesar bistveno ne spreminja. — In kajpada se tudi jaz, črna ovca, peljem z istim vlakom, včasih malce nezaupljivo, v glavnem pa zelo demokratično toleriran od bele večine.

* * *

Problem naše današnje prijetne preskrbljenosti pa se seveda na stežaj odpre tam in toliko, kjer oziroma koliko ideja enakosti izgubi svojo aksiomatično vrednost, se pravi v »neevklidični« socialni ideologiji in praksi, ki bo že po zakonu akcije in reakcije skoraj nujno sledila novoveškemu obdobju iluzij, trenutno od književnosti tako zelo zaničevana »zdrava pamet« pa jo (skupaj z znanostjo) že zdaj — kot vselej — nagonsko anticipira. Kaj bi se zgodilo s slovensko književnostjo v družbi, ki neizogibnosti razlik med

Ljudmi ne bi več prekrivala s tako dvoumno socialno pogodbo med elito in masami, kot jo v bistvu pomeni egalitarizem? Prvič bi se ob takšnem pretresu očitno pojavila nevarna razpoka v prvotni konstrukciji spomenika samega, ker bi odpadla zelo preprosta Ideja, ki nam danes vse prevečkrat služi kot alibi za vsakršno šarlatanstvo, in edina pot za književnost bi ostalo resnično kvalificirano ter intenzivno ukvarjanje s človekovo usodo onkraj izmišljenih bližnjic v tak ali drugačen Raj (vključno s tistim, ki ga je zadnji čas začela ponujati »nova« študentsko-književniška levica). Drugič pa bi se podstavek spomenika ransul v moko in prah, ker bi odpadlo soglasje odločajočih elit za izkoriščanje ljudi po književnosti, izkoriščanje, ki nas trenutno, kot rečeno, še kar zadovoljivo materialno vzdržuje (vsaj dokler se vsi skupaj, naj smo sicer še tako sprti in še tako načelni, po nekakšnem tihem dogovoru v najlepši slogi NE sprašujemo o njem), in poiskati bi si bilo treba nov, drugačen način eksistence, o katerem pa se za zdaj še nikomur niti ne sanja, kak bi realno lahko bil, vsaj ne v slovenskem okviru — očitno je samo, da še daleč ne bo tako varen, kot je današnji: telovaditi bo treba najbrž bolj ali manj direktno nad pobožno evociranim »breznom biti«, brez široke in zanesljive zaščitne mreže, ki smo je trenutno tako zelo navajeni, da se nam zdi že kar naša samoumevna »naravna« pravica.

No, hvala bogu je aksiom, na katerem »počiva«, za zdaj kljub zobu časa v jedru še dovolj trden, da ga niti pričujoče »nezdravo« odkrite misli ne morejo resno zamajati.* A v tihih nočeh je že tudi pri nas — podobno kot drugod — mogoče slišati, kako ga gloda črv, in v vsaj za slovenskega književnika grozljivem preblisku jasnovidnosti zagledati v duhu pred sabo slovenstvo, ki mu privid enakosti ne bo več pomenil niti približno toliko, kot pomeni današnjemu, in v katerem bodo inženirji tega privida znova »izenačeni« z vsemi drugimi navadnimi občani, kjer bo torej njihova zahteva po odpravi privilegijev, vsaj kar se njih samih tiče, končno uresničena. Vendar pa le brez skrbi — poprej bo še dosti vode steklo po Savi, Dravi in Soči, in morda bodo od nas, ki zdaj živimo, medtem samo še bele kosti.

* * *

Kaj hočem z vsem tem reči? Nič posebnega. Tako pač je, takšna so pač dejstva. Ne poskušam jih ne opravičiti ne obsoditi, ker niti eno niti drugo ne bi ničesar spremenilo na njih. Preprosto na protokol jih dajem proti vsesplošni poplavi — upajmo, da ne zavestno kruhoborske — avtomitologizacije na levi in desni, pri mladih nič manj kot pri starih, kajti navsezadnje naj bi književnost, slovenska enako kot vsaka druga, po svoji lastni deklarirani volji trgala zadnje tančice s sveta, v katerem živimo — zakaj je torej ne bi prijel za besedo?

* Kak poslanec ali kdo drug sicer lahko zahteva in doseže zmanjšanje subvencije v korist slovenske književnosti, vendar pri tem vselej tvega, da se bo razjarjena književnost prav z orožjem med ljudmi še zmeraj žive ideje o enakosti obrnila proti taki politični eliti, ki ne bo »spoštovala dogovora«. Dane strukture moči ni mogoče po mili volji podreti.